การปฏิรูปการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยของญี่ปุ่นยุค 2000

University Education Reform in Japan in the 2000s

วรินทร วูวงศ์

Warintorn Wuwongse

บทคัดย่อ

การที่ญี่ปุ่นทำการปฏิรูปการศึกษายุค 2000 มีเหตุผลหลักคือเพื่อเพิ่มศักยภาพในการผลิตสินค้าเพื่อสนองตอบต่อทุนนิยมของญี่ปุ่นอันจะนำประเทศไปสู่ความยิ่งใหญ่ทางเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นตั้งปณิธานไว้เสมอว่าจักต้องพัฒนาเทคโนโลยีระดับสูงให้ทัดเทียมสหรัฐอเมริกาให้จงได้ ญี่ปุ่นได้ประกาศว่าตั้งแต่นี้ไปคือ ศตวรรษแห่งการเรียนรู้ ญี่ปุ่นต้องการสร้างชาติต่อจากนี้ไปให้เป็นชาติแห่งการศึกษาและวัฒนธรรม ชาติแห่งความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ญี่ปุ่นเป็นชนชาติที่มีจิตวิญญาณของการแข่งขันสูงและแข่งขันในระดับโลก ญี่ปุ่นกล่าวว่าเงื่อนไขที่คนญี่ปุ่นจะดำรงอยู่ในโลกนี้ได้นั้นต้องพัฒนาเทคโนโลยีในระดับสูงเพียงประการเดียวและสิ่งนี้คือเหตุผลของการปฏิรูปการศึกษาครั้งล่าสุด

Abstract

Japan reformed her education system in the year 2000 with the aim of increasing the ability to produce goods for the capitalist

economy and making it an economic leader. Japan has always been determined to develop high technologies like the United States. Japan has announced that from now on this is the century of learning. Japan is determined to build a nation of education, culture, and creativity in science and technology. Japanese are highly competitive in many world arenas. Japan has announced that the only way the Japanese will survive in this world is by improving advanced technology, hence the reason for education reform.

บทนำ

ในสมัยของนายกรัฐมนตรี โคอิซุมิ จุนอิจิโร ญี่ปุ่นมีการปฏิรูปนโยบายในด้านต่าง ๆ มากมายเริ่มตั้งแต่การปฏิรูประบบการจ้างงานตลอดชีพ โครงสร้างภาษีเงินได้ โครงสร้างเงินประกันสังคม ระบบเงินยังชีพหลังเกษียณ การปฏิรูประบบราชการ การปฏิรูปด้านการศึกษา การแก้ไขกฎหมายพื้นฐานการศึกษา การออกกฎหมายแปรรูปการไปรษณีย์ การแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตรา 9 นโยบายการยืดหยุ่นกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เป็นต้น นโยบายใหม่ที่รัฐบาลนำเสนอหลายครั้งมีเสียงต่อต้านทั้งจากในรัฐสภาด้วยกันเองและจากข้างนอกสภาซึ่งหมายถึงจากประชาชนทั่วไปด้วย นายกรัฐมนตรีผู้นี้ได้ยกคำคำหนึ่งขึ้นมากล่าวจนเป็นที่กล่าวขานตามสื่อต่าง ๆ นานหลายวัน คำที่กล่าวนี้คือ ข้าวร้อยกระสอบ เหตุที่นายกรัฐมนตรี ยกขึ้นมากล่าวอ้างเพื่อจะบอกว่าประเทศญี่ปุ่นต้องดำเนินการปฏิรูปและบางครั้งต้องยอมเจ็บปวดบ้าง ญี่ปุ่นจะอยู่แบบเดิม ๆ ไม่ได้อีกแล้ว อนึ่ง เรื่องราวเกี่ยวกับข้าวร้อยกระสอบนั้นมีความเป็นมาดังนี้คือ ในสมัยต้นเมจิ (สมัยเมจิ ค.ศ. 1868-1912) ที่ฮังนางาโอกะ เกิดความยากจนแร้นแค้น รัฐบาลกลางจึงจัดส่งข้าว 100 กระสอบมาช่วยเหลือที่ฮังนี้ ผู้นำฮังมีดำริว่า ถ้าแจกจ่ายข้าว 100 กระสอบออกไปไม่นานข้าวก็จะหมด และประชาชนก็จะอดอยากยากจนเหมือนเดิม จึงนำเอาข้าว 100 กระสอบมาทำให้เป็น 1,000 กระสอบ 10,000 กระสอบ ซึ่งหมายถึงการนำเอาข้าว 100 กระสอบนี้

ไปขายแล้วนำเงินที่ได้มาสร้างโรงเรียน ผลจากการกระทำดังกล่าวทำให้โรงเรียนที่สร้างขึ้นนี้ในภายหลังได้ผลิตคนออกสู่สังคมเป็นจำนวนมาก และบุคคลเหล่านี้ ได้กลับมาช่วยพัฒนาฮังให้มีความเจริญรุ่งเรืองในเวลาต่อมา ดังนั้นความหมายของนายกรัฐมนตรีโคอิซุมิที่กล่าวคือยอมเจ็บปวดที่จักต้องปฏิรูปในวันนี้เพื่อที่จะดีขึ้นในวันข้างหน้า

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเทคโนโลยีมากที่สุดประเทศหนึ่งในโลก ปี ค.ศ. 2000 ญี่ปุ่นมีนักวิจัยเพื่อการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีรวมทั้งสิ้น 650,000 คน จีนมี 500,000 คน ในขณะที่ประเทศอาเซียน 10 ประเทศรวมกันมีไม่ถึงหนึ่งแสนคน เมื่อดูจากประเทศที่ได้รับรางวัลโนเบลทางสายวิทยาศาสตร์ช่วงปี ค.ศ. 1901-2002 ปรากฏว่าญี่ปุ่นอยู่ในลำดับที่ 9 ของโลก ซึ่งมีนักวิทยาศาสตร์ชาวญี่ปุ่นได้รับรางวัลไปแล้ว 9 คน ดังตารางข้างล่างนี้

ประเทศที่ได้รับรางวัลโนเบลทางสายวิทยาศาสตร์ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1901–2002

1. สหรัฐอเมริกา 204 คน
2. อังกฤษ 72 คน
3. เยอรมนี 64 คน
4. ฝรั่งเศส 25 คน
5. สวีเดน 16 คน
6. สวิตเซอร์แลนด์ 15 คน
7. เนเธอร์แลนด์ 13 คน
8. สหภาพโซเวียต 11 คน
9. ญี่ปุ่น เดนมาร์ก 9 คน
10. แคนาดา ออสเตรีย 8 คน
11. อิตาลี 7 คน

จะอย่างไรก็ตามเมื่อเปรียบเทียบกับสหรัฐอเมริกาที่ญี่ปุ่นวิ่งไล่ตามอยู่ญี่ปุ่นยังคงล้าหลังอยู่มาก ดังนั้นวิธีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการให้การศึกษาแก่ชนชาวญี่ปุ่นจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เสียแล้ว ซึ่งญี่ปุ่นได้เริ่มดำเนินการเปลี่ยนโฉมการศึกษาใหม่ในปี ค.ศ. 2002 นี้เอง

จุดมุ่งหมายของการปฏิรูปการศึกษาครั้งที่ 3

การปฏิรูปการศึกษาของญี่ปุ่นแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง ซึ่งแต่ละช่วงก็จะมีจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน ดังนี้คือ

1. การปฏิรูปการศึกษาในสมัยเมจิ (ค.ศ. 1868) จุดมุ่งหมายเพื่อสร้างระบบการศึกษาสมัยใหม่ตามแบบตะวันตก

2. การปฏิรูปการศึกษาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จุดมุ่งหมายเพื่อให้พลเมืองทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาที่เท่าเทียมกัน การจัดการศึกษาจะเป็นลักษณะผลิตคนให้เหมือน ๆ กันโดยไม่คำนึงถึงความสามารถของแต่ละบุคคลเป็นหลัก

3. การปฏิรูปการศึกษาหลังปี ค.ศ. 1980 เป็นต้นมาจุดมุ่งหมายเพื่อให้มีความเป็นสากล มีอิสระ มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความคิดสร้างสรรค์ มีความหลากหลายเน้นการสร้างคนญี่ปุ่นให้มีความสามารถในการใช้ภาษาต่างประเทศโดยเฉพาะภาษาอังกฤษ มีความสามารถในการสร้างซอฟต์แวร์ ให้ความสำคัญกับความสามารถของแต่ละบุคคลเป็นหลักโดยไม่เน้นการพัฒนาคนให้เป็นรูปแบบเดียวกันอย่างในอดีต

สำหรับการปฏิรูปการศึกษาครั้งที่ 3 นั้นญี่ปุ่นได้เริ่มดำเนินการเรื่อยมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1980 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งกลางทศวรรษ 1980 นั้น บรรดาประเทศพัฒนาทั้งหลาย เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ก็ได้มีการเคลื่อนไหวปฏิรูปการศึกษาเช่นกัน จุดประสงค์หลักของญี่ปุ่นในการปฏิรูปการศึกษามีดังต่อไปนี้คือ

1. เพื่อเพิ่มศักยภาพในการผลิตสินค้า

การที่ญี่ปุ่นผงาดอยู่บนเวทีโลกนี้ได้เพราะญี่ปุ่นเป็น**ยอดนักผลิตสินค้า**ออกสู่ตลาดโลก จากสินค้าที่ไม่มีคุณภาพในอดีตญี่ปุ่นสามารถพัฒนามาเป็นสินค้าที่มีคุณภาพได้ในปัจจุบัน แต่มาวันหนึ่งสินค้าจากจีนและเกาหลีสามารถตีตลาดสินค้าญี่ปุ่นได้มาก เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า สินค้าอุปโภคบริโภคต่าง ๆ สร้างความวิตกให้แก่ นักธุรกิจชาวญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก ญี่ปุ่นจึงพยายามหนีการผลิตสินค้าประเภทโหลเปลี่ยนมาผลิตสินค้าที่ต้องใช้เทคโนโลยีในระดับสูงมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เน้นกลุ่มเป้าหมายใหม่เพื่อให้อยู่รอดและแข่งขันกับจีนเกาหลีหรือประเทศอื่น ๆ ได้

ญี่ปุ่นมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าในการพัฒนายานขนส่งอวกาศเชิงพาณิชย์แต่ประสบความล้มเหลวมาตลอด จนถูกสหรัฐอเมริกาสบประมาทว่าญี่ปุ่นไม่มีทางทำสำเร็จ ญี่ปุ่นเก็บความแค้นไว้ลึก จนในที่สุดญี่ปุ่นก็สามารถยิงจรวดขึ้นสู่ท้องฟ้าและประสบความสำเร็จในการปล่อยดาวเทียมของตนออกสู่อวกาศได้ในปี ค.ศ. 2005 นี้เอง **ญี่ปุ่นตั้งปณิธานไว้เสมอว่าจักต้องพัฒนาเทคโนโลยีระดับสูงให้ทัดเทียมสหรัฐอเมริกาให้จงได้**

ดังนั้นเมื่อญี่ปุ่นมีแนวโน้มที่เปลี่ยนจากการผลิตสินค้าแบบโหลมาเป็นสินค้าที่มีคุณภาพสูงและราคาแพง หรือต้องการแข่งเทคโนโลยีด้านอวกาศกับสหรัฐอเมริกามากขึ้นเท่าใด ความจำเป็นในการสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น ญี่ปุ่นจึงได้เริ่มปฏิรูปการศึกษาอีกเป็นครั้งที่ 3 ในยุค 1980 เป็นต้นมา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณลักษณะดังกล่าว และเพื่อลดบรรยากาศการแข่งขันทางการศึกษาไปด้วย แต่ญี่ปุ่นไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร **ญี่ปุ่นจึงได้ปฏิรูปหลักสูตรครั้งใหญ่และประกาศใช้ในปี ค.ศ. 2002** โดยมีความหวังว่าจะสนองต่อจุดมุ่งหมายดังกล่าว

2. เพื่อเตรียมพร้อมคนรุ่นใหม่ให้มีความสามารถในการดำรงชีวิตในสังคมต่อจากนี้ไป

ญี่ปุ่นมองว่ายุคต่อจากนี้ไปจะเป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เป็นยุคที่จะประสบความยากลำบาก มองอนาคตได้ยากขึ้นจึงต้องมีการเตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง

ญี่ปุ่นได้เขียนภาพของสังคมจากนี้ไปที่ญี่ปุ่นกำลังเผชิญหรือจะต้องเผชิญในอนาคตอันใกล้ไว้ดังนี้

1. สงครามเย็นสิ้นสุด การคมนาคมสะดวกขึ้น ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีข่าวสารข้อมูลทำให้การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในระดับนานาชาติจะเพิ่มมากขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่งการแข่งขันในระดับนานาชาติก็จะรุนแรงยิ่งขึ้น ทำให้จะเกิดความขัดแย้งระหว่างประเทศสูงขึ้น

2. จากการที่มีอินเทอร์เน็ตทำให้วิถีของสังคมและเศรษฐกิจระดับโลกจะเปลี่ยนไปอย่างใหญ่หลวง ซึ่งแน่นอนจะมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงในตัวมนุษย์ด้วย

3. ความก้าวหน้าในการพัฒนาวิทยาศาสตร์ในด้านต่าง ๆ เช่น พันธุกรรมศาสตร์ ความก้าวหน้าในการพัฒนาเทคโนโลยี การพัฒนาอวกาศ ทำให้ความเป็นไปได้ของมนุษย์เปิดกว้างขึ้น แต่ในอีกด้านก็จะทำให้มนุษย์เพิ่มความสับสนไม่เชื่อถือในวิทยาศาสตร์

4. สังคมที่มีการผลิตสูง การบริโภคสูง การทิ้งขยะสูง ประชาชนเพิ่มขึ้น ทำให้สภาพแวดล้อมของโลกเปลี่ยน เกิดภาวะเรือนกระจก ชั้นโอโซนถูกทำลาย ผืนแผ่นดินแห้งแล้ง ป่าไม้เมืองร้อนลดลง ปัญหาฝนกรด สิ่งเหล่านี้จะมีผลกระทบต่อพื้นฐานการดำรงชีวิตของมนุษยชาติทั้งมวล

จากที่กล่าวมานี้คือเหตุผลสำคัญที่ทำให้ญี่ปุ่นต้องเร่งสร้างเด็กในวันนี้ให้มีความสามารถในการรองรับสิ่งที่จะเกิดในอนาคตให้ได้ สิ่งที่ญี่ปุ่นเน้นมากในการศึกษาของเด็กคือ

1. คิดค้นปัญหาด้วยตนเอง
2. เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง
3. คิดได้ด้วยตนเอง
4. ตัดสินใจได้ด้วยตนเอง
5. ดำเนินการได้ด้วยตนเอง

นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการต่อการปฏิรูปการศึกษาครั้งที่ 3

เบื้องหลังนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการคือความประสงค์อย่างแรงกล้าต่อการศึกษาเพื่อสนองตอบต่อทุนนิยมของญี่ปุ่นอันจะนำประเทศไปสู่ความยิ่งใหญ่ทางเศรษฐกิจ เนื้อหาของนโยบายดูได้จากการที่คณะกรรมการพิจารณาด้านเศรษฐกิจ ประกาศเรื่องนโยบายการพัฒนาความสามารถของมนุษย์เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศดังนี้ “การปฏิรูปการศึกษาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในเรื่องความเสมอภาคทางการศึกษาและการยกระดับมาตรฐานการศึกษานั้นได้สำเร็จลุล่วงไป แต่ในอีกด้านหนึ่งก็มีความบกพร่องว่าเป็นรูปแบบการให้การศึกษาที่เหมือนกัน ปัญหายังมีอีกไม่น้อยในเรื่องการ

ค้นพบความสามารถที่หลากหลายของมนุษย์และการส่งเสริมความสามารถอันหลากหลายให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ถ้าการศึกษาเน้นความสามารถแล้ว ปัจจุบันวิธีการให้การศึกษาเพื่อนำไปสู่ **high talent man power** ยังมีปัญหา แม้ว่าการศึกษาได้แผ่ขยายไปทั่วทุกภาค แต่ระบบการสร้างคนให้เก่งยอดเยี่ยมนั้นยังไม่ดีพอ" (นากาโนะ อะคิระ, 1995: 135) จากประกาศฉบับนี้ทำให้โลกการศึกษาของญี่ปุ่นเน้นย้ำให้ความสำคัญในการผลิต **high talent** คำว่า **high talent** หมายความว่าผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์และมีความสามารถทำให้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก้าวไปข้างหน้า หรือกลุ่มชนชั้นผู้นำองค์กรทางภาคอุตสาหกรรม หมายความว่าจะมีคนประเภทนี้อยู่ 3-6% ของประชากรทั้งประเทศ (นากาโนะ อะคิระ, 1995: 137)

ดังนั้นการศึกษาต่อจากนี้ไปของคนญี่ปุ่นจึงมุ่งสร้างคนให้มีความคิดสร้างสรรค์ พยายามดึงเอาความสามารถที่ซ่อนอยู่ในตัวของแต่ละคนออกมาให้จงได้ นอกจากนี้รัฐยังส่งเสริมสนับสนุนทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสามารถยอดเยี่ยมให้สามารถทำกิจกรรมงานต่าง ๆ ได้อย่างเต็มความสามารถ ญี่ปุ่นได้ประกาศว่าต่อแต่นี้ไปคือ**ศตวรรษแห่งการเรียนรู้** ญี่ปุ่นต้องการสร้างชาติต่อจากนี้ไปให้เป็น **"ชาติแห่งการศึกษาและวัฒนธรรม ชาติแห่งความคิดสร้าง-สรรค์ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี"** ญี่ปุ่นเป็นชนชาติที่มีจิตวิญญาณของการแข่งขันสูงและแข่งขันในระดับโลก **ญี่ปุ่นกล่าวว่าเงื่อนไขที่คนญี่ปุ่นจะดำรงอยู่ในโลกนี้ได้นั้นต้องพัฒนาเทคโนโลยีในระดับสูงเพียงประการเดียว**

ยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ญี่ปุ่นสำเหนียกอยู่เสมอว่าประเทศของตนมีทรัพยากรธรรมชาติน้อย แต่ญี่ปุ่นก็มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้สูง ญี่ปุ่นกล่าวว่าการสร้างสังคมญี่ปุ่นจากนี้ไปในศตวรรษที่ 21 มีอยู่ประการเดียวที่ต้องทำคือ การเร่งสร้างและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีรูปโฉมใหม่เพื่อทันกับกระแสของโลกที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว โดยญี่ปุ่นได้กำหนดยุทธศาสตร์ไว้ดังนี้

1. สร้างคนญี่ปุ่นให้มีความสามารถที่จะคิดเองปฏิบัติเองได้อย่างสง่าผ่าเผย

2. สร้างทรัพยากรมนุษย์เกรด A ที่จะเป็นผู้นำในศตวรรษแห่งองค์ความรู้

3. สร้างคนญี่ปุ่นให้เป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์สามารถสืบทอดการดำรงอยู่ของสังคมวัฒนธรรมที่ดีงาม

4. สร้างคนญี่ปุ่นให้มีความรอบรู้ที่จะดำรงอยู่ได้ในสังคมนานาชาติ

กรอบหลักของการปฏิรูปการศึกษา

การปฏิรูปการศึกษาตั้งแต่ชั้นประถมถึงระดับมหาวิทยาลัยนั้นญี่ปุ่นได้เขียนกรอบหลักไว้ดังนี้

1. ให้ความสำคัญกับความเป็นตัวตนและความสามารถ

2. ปลูกฝังเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกันในสังคมและมีความเป็นสากล

3. ให้ความสำคัญกับความหลากหลายและทางเลือก

4. ส่งเสริมให้มีการเปิดเผยและมีการประเมิน

ทุกประเทศมักจะปฏิรูปการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพของประเทศตน แต่ไม่ว่าประเทศใดก็จะมีจุดร่วมในการปฏิรูปอยู่ 2 ประการ คือ

1. การยกระดับความรู้พื้นฐานให้สูงขึ้น

ความรู้ในที่นี้ไม่ใช่การรอบรู้หรือรู้มากในเรื่องต่าง ๆ แต่เป็นความรู้ที่ต้องรู้อย่างจริงจัง เริ่มรู้ด้วยตนเอง คิดด้วยตนเองเป็น มีความอยากรู้อยากเห็น นำความรู้ไปประสานกับการดำเนินชีวิตของตนและสามารถบุกเบิกเส้นทางชีวิตได้ด้วยตนเอง

2. หล่อหลอมให้รู้จักรักษากฎเกณฑ์ของสังคม

การศึกษาของญี่ปุ่นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเรื่อยมาจนถึงปี ค.ศ. 1975 เป็น**การเรียนรู้แบบชิงกันเซน** หมายถึง เป็นการสอนที่เร็วจน

ผู้เรียนตามไม่ทัน นอกจากนี้ยังเป็นการสอนแบบจัดเนื้อหาวิชาจนแน่น และเป็นเนื้อหาในระดับสูงจนกระทั่งเกิดปัญหาทางการศึกษาตามมามากมาย เช่น เด็กไม่ยอมมาโรงเรียน ก้าวร้าวในโรงเรียน เกิดการรังแกกลั่นแกล้งเพื่อน หรือเด็กออกนอกลู่นอกทาง ปี ค.ศ. 1977 ญี่ปุ่นจึงเริ่มมีการปรับปรุงหลักสูตร เน้นการเรียนการสอนแบบผ่อนคลายมากขึ้น หลังจากนั้นก็ยังมีการปรับปรุงหลักสูตรอีกหลายครั้งเรื่อยมาจนถึงทุกวันนี้ ที่เป็นเช่นนี้เพราะสังคมญี่ปุ่นได้เปลี่ยนมาเป็นสังคมข่าวสารข้อมูล สังคมที่เน้นความเป็นสากล สังคมที่มีหลากหลายความคิด สังคมครอบครัวเดียวและสังคมผู้สูงอายุ

การออกกฎหมายเพื่อสนองการปฏิรูปการศึกษา

ได้มีการยกร่างกฎหมายเพื่อการปฏิรูปการศึกษาระดับโรงเรียน 5 ฉบับ และมหาวิทยาลัย 1 ฉบับ ซึ่งทั้ง 6 ฉบับนี้ได้ผ่านในที่ประชุมรัฐสภาเมื่อปี ค.ศ. 2001 เนื้อหาสำคัญในร่างทั้ง 6 ฉบับนี้คือ

ร่างฉบับที่ 1 การกำหนดมาตรฐานจำนวนเด็กในชั้นเรียนจาก 40 คนให้เหลือ 20 คนต่อห้อง

ร่างฉบับที่ 2 การสร้างกองทุน **ความฝันของเด็ก** เพื่อใช้ในการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรม**ที่เกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตของเด็กและกิจกรรมในการอ่าน**

ร่างฉบับที่ 3 ให้มหาวิทยาลัยของรัฐสามารถกำหนด "กลุ่มวิจัย" ของอาจารย์ได้เอง

ร่างฉบับที่ 4
1. นโยบายต่อครูที่มีปัญหาในการสอน
2. การอนุญาตให้เด็กมัธยมศึกษาตอนปลายสามารถเรียนข้ามเขตการศึกษาได้ โดยในกรุงโตเกียวให้ยกเลิกเขตการศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนในต่างจังหวัดแล้วแต่ความพร้อมของจังหวัดนั้น ๆ ทำให้เด็กสามารถเลือกโรงเรียนได้อิสระขึ้น
3. การกระจายอำนาจให้คณะกรรมการการศึกษาต่างจังหวัดให้มากขึ้น

ร่างฉบับที่ 5 1. การส่งเสริมกิจกรรมบริการสังคม
2. การรื้อระบบการพักการเรียนของเด็กมีปัญหาโดยทำให้จริงจังยิ่งขึ้น
3. เด็กที่มีความสามารถให้ข้ามชั้นไปเรียนในระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่าได้

ร่างฉบับที่ 6 ปรับปรุงกฎหมายการศึกษาในสังคมใหม่

สาระสำคัญของการเปลี่ยนแปลงในระดับมหาวิทยาลัย

การปฏิรูปการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญต่อไปนี้คือ

1. ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2004 มหาวิทยาลัยของรัฐได้เปลี่ยนการบริหารเป็นนิติบุคคล นำระบบการบริหารแบบเอกชนเข้ามาใช้ อาจารย์ในมหาวิทยาลัยของรัฐสามารถไปทำงานในภาคธุรกิจได้ หรือภาคธุรกิจสามารถมาใช้สถานที่อุปกรณ์ เครื่องมือของมหาวิทยาลัยได้เช่นกัน

2. มหาวิทยาลัยของรัฐทั้ง 101 แห่ง ยุบรวมให้เหลือ 89 แห่ง

3. เริ่มใช้ระบบการประเมินผลการสอนจากนักศึกษา

4. มีระบบการประกันคุณภาพ มีการประเมินจากบุคคลที่ 3 ซึ่งเริ่มในปี ค.ศ. 2004

5. มีการประเมินผลแต่ละมหาวิทยาลัยจากองค์กรประเมินของที่ต่าง ๆ และเงินช่วยเหลือสนับสนุนจากรัฐบาลนั้นจะดูจากผลการประเมินเป็นหลัก

6. สร้าง “ฐานวิจัย” ระดับปริญญาโท ขึ้นในมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง ปัจจุบันมีฐานวิจัยที่ผ่านการคัดเลือกแล้ว 250 ฐาน แต่ละฐานจะเน้นการวิจัยคนละเรื่องกัน ดังนั้น แต่ละฐานต้องมีความชัดเจนว่าจะเน้นวิจัยเรื่องอะไร สิ่งที่สำคัญคือต้องเป็นงานวิจัยในระดับมาตรฐานโลกและเป็นประโยชน์ต่อสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ งานวิจัยนั้นต้องสามารถแข่งกับนานาชาติได้ รัฐบาลเป็นผู้สนับสนุนเงินช่วยเหลือฐานวิจัยนี้

7. ส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยทำวิจัยร่วมกับภาคธุรกิจอุตสาหกรรม

ซึ่งปรากฏว่าในปี ค.ศ. 2003 มีงานวิจัยร่วม 7,000 โครงการ เช่น มหาวิทยาลัยวาเซดะได้ทำร่วมกับ 50 บริษัท มหาวิทยาลัยเคโอร่วมกับ 34 บริษัท เป็นต้น ซึ่งเมื่อรวมทั้งประเทศจะมีงานวิจัยร่วมกับบริษัททั้งสิ้น 500 บริษัท

8. ทำทรัพย์สินทางปัญญาของมหาวิทยาลัยให้เป็นระบบ ในปี ค.ศ. 2003 ได้มีการจัดตั้งแผนกทรัพย์สินทางปัญญาขึ้นในมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยที่ได้รับการคัดเลือกให้จัดตั้งแผนกนี้ ต้องมีผลงานทางวิชาการยอดเยี่ยมและเป็นมหาวิทยาลัยที่มีอนาคตโดยไม่ใส่ใจว่าจะเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐหรือเอกชน เหตุผลที่มีการจัดตั้งแผนกทรัพย์สินทางปัญญานี้ขึ้นมาเพื่อผลักดันให้มีการจดสิทธิบัตรผลงานวิจัยของมหาวิทยาลัย

9. จัดตั้ง **Technology Licensing Organization (TLO)** ซึ่งในปี ค.ศ. 2003 มีอยู่ 36 แห่ง **TLO** เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่นำเอาผลงานของมหาวิทยาลัยมาประเมินและเสนอขอสิทธิบัตรการคิดค้นให้ เมื่อผ่านการประเมินก็จะนำผลการคิดค้นเหล่านี้ไปให้ภาคธุรกิจอุตสาหกรรมทดลองใช้ เงินที่ได้จากภาคธุรกิจเหล่านี้จะนำมาแบ่งให้ทางมหาวิทยาลัย หรือนักวิจัย กฎหมาย **TLO** เริ่มใช้มาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1998 ผู้ที่มีอำนาจอนุมัติให้จัดตั้ง **TLO** ได้คือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม แต่ก่อนภาคธุรกิจอุตสาหกรรมจะให้เงินช่วยการวิจัยแก่มหาวิทยาลัยในฐานะส่วนตัวไม่มีสัญญาผูกมัด แต่เมื่อเปลี่ยนมาอยู่ในความดูแลของ **TLO** การกระทำใด ๆ จะต้องมีสัญญา มีกฎเกณฑ์ชัดเจน

10. กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้ง **Center of Excellence programme (COE)** ขึ้นในปี ค.ศ. 2001 ทำหน้าที่รับสมัครและคัดเลือกนักศึกษาที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาเอก โดยให้ทุนสนับสนุนเป็นเวลา 5 ปี นักศึกษาสามารถทำงานวิจัยที่มหาวิทยาลัยที่ตนเรียนอยู่ได้ มหาวิทยาลัยทั้งของรัฐและเอกชนที่ยื่นสมัครเข้ามามีทั้งสิ้น 78 แห่ง ผลปรากฏว่าในปี ค.ศ. 2002 ฐานวิจัยที่ได้รับการคัดเลือกมากที่สุดคือฐานวิจัยของมหาวิทยาลัยโตเกียว และฐานวิจัยของมหาวิทยาลัยเกียวโตรวม 11 ฐาน ส่วนมหาวิทยาลัยเอกชนนั้นมีมหาวิทยาลัยเคโอ และวาเซดะได้แห่งละ 5 ฐาน สำหรับจำนวนนักศึกษาปริญญาเอกที่สมัครเข้ามานั้น เป็นดังนี้ คือ

ปี ค.ศ. 2002	สมัครเข้ามา 464 คน	ผ่านการคัดเลือก	113 คน
ปี ค.ศ. 2003	สมัครเข้ามา 611 คน	ผ่านการคัดเลือก	133 คน
		รวม	246 คน

ส่วนผู้ที่จะทำหน้าที่ประเมินผลงานวิจัยของนักศึกษาปริญญาเอกนี้จะเป็นบุคคลที่ 3 จากหน่วยงานภายนอก

11. จัดตั้งโครงการสนับสนุนมหาวิทยาลัยที่มีเอกลักษณ์ของตนในปี ค.ศ. 2003 โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ นักศึกษาระดับปริญญาตรี แต่ละมหาวิทยาลัยจะแข่งขันกันดึงเอาจุดเด่นหรือสิ่งที่คิดว่ายอดเยี่ยมในมหาวิทยาลัยของตนแจ้งให้สาธารณชนรับรู้ เพื่อเป็นการดึงดูดให้นักศึกษาเข้ามาเรียน

12. ปฏิรูปการศึกษาระดับปริญญาโท โดยเพิ่มโครงการรับผู้ที่ทำงานแล้วให้กลับเข้ามาศึกษาในสาขาดังต่อไปนี้

1. **ปริญญาโทสาขาวิชาชีพ (เซมโมงโฉะขุไดงักขุอิน)**

เริ่มโครงการเมื่อปี ค.ศ. 2003 วิชาที่เปิดสอน เช่น ธุรกิจ บัญชี การเงิน เป็นต้น โครงการปริญญาโทสาขาวิชาชีพมีลักษณะพิเศษคือ

1. ระยะเวลาเรียนจะอยู่ในระยะเวลา 1-2 ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมหาวิทยาลัยเป็นผู้กำหนด
2. ไม่จำเป็นต้องเขียนวิทยานิพนธ์
3. วิธีการเรียนการสอนไม่ใช่เป็นการบรรยายแต่เป็นการเรียนการสอนที่เน้นการลงสู่ภาคปฏิบัติ
4. เรียนกลุ่มเล็ก
5. ผู้สอนมีความสามารถในการสอนสูงกว่าความสามารถในการวิจัย
6. อาจารย์ประจำ 30% ต้องเป็นผู้ที่คร่ำหวอดอยู่ในวงการธุรกิจ
7. มีการประเมินจากบุคคลภายนอก 5 ปีครั้ง
8. ปริญญาที่ให้ชื่อ “ปริญญาวิชาชีพ”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ามหาวิทยาลัยมีหน้าที่ผลิตบุคลากร 2 แบบในระดับปริญญาโทคือ 1. แบบที่จะเป็นนักวิจัย 2. แบบนักวิชาชีพชั้นสูง

ในอดีตธุรกิจของญี่ปุ่นเน้นการจ้างงานตลอดชีพ ไม่ว่าจะจบการศึกษาแขนงใดก็ต้องมาฝึกงานใหม่ในบริษัทโดยใช้ระยะเวลานาน ดังนั้นลักษณะการจ้างงานแบบนี้อาจไม่ต้องการผู้มีวิชาชีพระดับสูง ผู้ที่จบปริญญาตรีส่วนใหญ่จึงเข้าทำงานได้เลย แต่โลกปัจจุบันได้เปลี่ยนไป ผู้เรียนจำเป็นต้องต่อยอดองค์ความรู้คือเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท แม้ในปัจจุบันข้าราชการหรือผู้บริหารธุรกิจอุตสาหกรรมที่จบปริญญาโทหรือปริญญาเอกนั้นยังมีน้อย ดังนั้นการศึกษาในระดับปริญญาตรีตั้งแต่นี้ไปจะทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมไปสู่ปริญญาโทและปริญญาเอก

2. ปริญญาโททางนิติศาสตร์ (โฮกะไดงักขุอิน)

โดยปรกติผู้ที่ประสงค์จะเข้ารับราชการจะต้องผ่านการสอบวิชากฎหมาย (ชิโฮชิเกน) ด้วย แต่ผู้ใดที่เรียนอยู่ในคณะนิติศาสตร์แล้วหรือเข้าโครงการปริญญาโททางนิติศาสตร์ดังกล่าว เมื่อประสงค์จะรับราชการก็ไม่จำเป็นต้องสอบวิชากฎหมายอีก โครงการปริญญาโททางนิติศาสตร์นี้เริ่มรับผู้เข้าเรียนในปี ค.ศ. 2004 มีมหาวิทยาลัย 68 แห่ง ที่เปิดคอร์สนี้

13. ทรัพย์สินทางปัญญา แต่ก่อนเป็นเอกสิทธิ์ส่วนบุคคล แต่ปัจจุบันต้องเปลี่ยนมาเป็นเอกสิทธิ์ของสถาบันที่ตนทำวิจัย

14. จัดตั้งโครงการเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ (รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิชาวต่างชาติ) เริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. 2003 เป็นเวลา 5 ปี โดยการคัดเลือกมหาวิทยาลัยที่มีผลงานยอดเยี่ยม แล้วให้มหาวิทยาลัยนั้น ๆ จัดตั้งศูนย์ทรัพย์สินทางปัญญาของมหาวิทยาลัย หลังจากนั้นมหาวิทยาลัยจึงสามารถเชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาร่วมวิจัยโดยรัฐออกค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมด ทั้งส่วนที่เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชน ปัจจุบันมีอยู่ 43 มหาวิทยาลัยที่ได้รับการคัดเลือก งบประมาณที่รัฐบาลตั้งไว้คือ ปี ค.ศ. 2003 จำนวน 888 ล้านบาท ปี ค.ศ. 2004 จำนวน 962 ล้านบาท

15. สำหรับองค์กรปกครองตนเองจังหวัดต่าง ๆ เมื่อองค์กรในจังหวัดหรือในท้องถิ่นนั้นจัดตั้งศูนย์รวมองค์ความรู้ขึ้นมาก็จะได้รับเงินวิจัยเช่นกัน โดยเน้นการวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีซึ่งอาจเป็นการดำเนินงานร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยกับภาคธุรกิจและราชการ งบประมาณที่ให้แต่ละท้องถิ่นคือ 185 ล้านบาทต่อปี โดยรัฐสนับสนุนเป็นระยะเวลา 5 ปี ในปัจจุบันมี

15 ท้องถิ่นที่ดำเนินการแล้วเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาเอามาใช้ประโยชน์ในวงการต่าง ๆ เช่น อาหาร ยา เครื่องสำอาง เป็นต้น

ญี่ปุ่นแสดงท่าทีชัดเจนว่าถ้าจะต้องแข่งขันในระดับนานาชาติ ประเทศที่ญี่ปุ่นต้องแข่งขันมากที่สุดคือ สหรัฐอเมริกา เมื่อเปรียบเทียบงบประมาณที่ให้แก่มหาวิทยาลัยระหว่าง 2 ประเทศ ปรากฏว่า งบประมาณในการวิจัยเพื่อการแข่งขันที่รัฐบาลญี่ปุ่นตั้งไว้ 129,500 ล้านบาทนั้น ยังเป็นเพียงเศษหนึ่งส่วนสิบของสหรัฐฯ นอกจากนี้เงินอุดหนุนจากภาคเอกชนในด้านวิจัยก็ยังน้อยซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับสหรัฐฯ แล้วของญี่ปุ่นจะต่ำกว่าครึ่งหนึ่งของสหรัฐอเมริกาเช่นกัน

กระนั้นก็ตามญี่ปุ่นตั้งเป้าหมายไว้ว่าต้องทำมหาวิทยาลัยให้เป็น **"ศูนย์กลางแห่งองค์ความรู้"** มีความสามารถด้านวิชาการแขนงต่าง ๆ ที่สามารถแข่งขันในระดับเดียวกับมหาวิทยาลัยชั้นนำของโลกได้

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย

ในยุค 1990 มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยครั้งใหญ่ทั่วโลก โดยมีการเปลี่ยนแปลงใน 3 ลักษณะดังนี้คือ

1. การเปลี่ยนแปลงเชิงปริมาณ (Massification)
2. การเปลี่ยนแปลงด้านการตลาด (Marketisation)
3. การเปลี่ยนแปลงให้เป็นสากลมากขึ้น (Globalization)

ในประเทศญี่ปุ่นก็เกิดการเปลี่ยนแปลงใน 3 ลักษณะนี้เช่นกันกล่าวคือ

1. การเปลี่ยนแปลงเชิงปริมาณ

มีผู้กล่าวว่าปี ค.ศ. 1989 ถือเป็นปีที่สิ้นสุดยุคหลังสงคราม ในยุค 1990 ปัญหาเด็กเกิดน้อยได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น คุณภาพทางการศึกษาของเด็กดูเหมือนจะด้อยลง แต่กลับมีการขยายตัวสร้างมหาวิทยาลัยเพิ่มมากขึ้น จากยุค 1970 ถึงช่วงยุค 1980 เป็นช่วงที่การเข้าเรียนต่อในระดับวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยหยุดชะงักหรือช้าลง แต่หลังจากนั้นการเข้าเรียนต่อได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ ปี ค.ศ. 1990 มีเด็กเข้าเรียนต่อ 36% ปี

ค.ศ. 2000 เข้าเรียนต่อ 49% ถ้าดูเฉพาะเด็กที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แล้วเข้าเรียนต่อทันทีจะได้อัตราการเข้าเรียนต่อดังนี้คือ ปี ค.ศ. 1990 มีจำนวน 31% ปี ค.ศ. 2000 มีจำนวน 45% อนึ่งถ้านับรวมโรงเรียนวิชาชีพชั้นสูงด้วยแล้วเด็กญี่ปุ่นที่เข้าเรียนต่อในการศึกษาระดับที่สูงกว่าชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายนั้นมีทั้งสิ้น 50% เมื่อดูจำนวนเด็กที่พลาดจากการสอบเข้าและรอคอยเพื่อสอบเข้าในปีถัดไป (โรนิง) จะพบว่ามีจำนวนลดลง กล่าวคือ ปี ค.ศ. 1990 มีจำนวนโรนิง 290,000 คน ปี ค.ศ. 2000 ลดลงเหลือ 150,000 คน

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า **การศึกษาระดับสูงของญี่ปุ่นได้เปลี่ยนจาก Mass เป็น Universal** ไปแล้ว กล่าวคือ ใคร ๆ ก็สามารถเข้าเรียนได้ถ้ามีความประสงค์อยากจะศึกษาต่อ สำหรับการศึกษาที่สูงกว่าปริญญาตรีนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงอัตราการเข้าศึกษาต่อจาก 6% เป็น 10% ดังนั้นในปัจจุบันได้มาถึงยุคที่เด็กญี่ปุ่นทุกคนมีโอกาสได้เข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัย แต่ความสามารถทางวิชาการของเด็กกลับเริ่มตกต่ำลง และมีแนวโน้มว่ามหาวิทยาลัยเอกชนจะเริ่มล้มละลาย

2. การเปลี่ยนแปลงด้านการตลาด

เริ่มจากการคัดเลือกผู้ประสงค์จะเข้าเรียนด้วยการสอบแข่งขัน มีการแข่งขันกันระหว่างมหาวิทยาลัยของรัฐกับเอกชนในการรับเด็ก ค่าเล่าเรียนมหาวิทยาลัยของรัฐที่เคยถูกก็เก็บแพงขึ้น ซึ่งเฉลี่ยแล้วอยู่ประมาณ 2 ใน 3 ของที่มหาวิทยาลัยเอกชนเก็บ การที่มหาวิทยาลัยของรัฐเก็บค่าเล่าเรียนแพงขึ้นนี้ได้ให้เหตุผลว่า ผู้ใดได้รับผลประโยชน์ผู้นั้นก็ต้องจ่าย

3. การเปลี่ยนแปลงให้เป็นสากลมากขึ้น

ตั้งแต่ยุค 1970 เป็นต้นมา มหาวิทยาลัยของญี่ปุ่นได้มีการเปลี่ยนแปลงให้มีความเป็นนานาชาติมากขึ้น โดยรับนักศึกษาต่างชาติเพิ่มมากขึ้น ปรับปรุงระบบจ้างอาจารย์ชาวต่างชาติ เพิ่มการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ และหลังจากนั้นมหาวิทยาลัยของญี่ปุ่นจึงได้ปรับเปลี่ยนจาก**ความเป็นนานาชาติเข้าสู่ความเป็นสากล** แต่ทั้งนี้ไม่ว่าจะปรับเปลี่ยนไปอย่างไร ทิศทางการศึกษาของญี่ปุ่นก็จะยึดแบบอย่างสหรัฐอเมริกาเสมอ (Americanization)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของมหาวิทยาลัย

1. การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร

จากการที่เด็กเกิดน้อยลงทำให้ประชากรวัย 18 ปี ของญี่ปุ่นลดลงตามลำดับดังนี้

ยุค	1980	มีประชากรวัย 18 ปี	จำนวน	1,600,000	คน
	1991	มีประชากรวัย 18 ปี	จำนวน	2,050,000	คน
	2000	มีประชากรวัย 18 ปี	จำนวน	1,200,000	คน

จากการลดลงของประชากรวัย 18 ปี เป็นผลให้มหาวิทยาลัยต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบ เช่น การยุบรวมมหาวิทยาลัยของรัฐหรือในมหาวิทยาลัยเอกชนมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการรับนักศึกษาให้ง่ายขึ้น เพื่อให้มหาวิทยาลัยอยู่รอดเป็นต้น

2. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

ปี ค.ศ. 1990 ได้เกิดการล่มสลายทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ในขณะเดียวกันสังคมโลกได้เปลี่ยนเป็นโลกาภิวัตน์และเป็นสังคมข่าวสารข้อมูลมากขึ้น ทำให้ญี่ปุ่นต้องเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นรู้ตัวว่าการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงนี้ช้าไปมาก โลกของเศรษฐกิจญี่ปุ่นที่ขาดความมั่นใจอยู่นั้นได้ตื่นตัวเพื่อการปรับตัวโดยพุ่งความสำคัญไปที่การศึกษาและการวิจัย สังคมญี่ปุ่นจึงเกิดกระแสให้ปฏิรูปการศึกษาขนานใหญ่ โดยกลุ่มองค์กรแกนนำทางเศรษฐกิจได้รายงานความคิดเรื่องการปฏิรูปการศึกษาไว้ว่า

จากการศึกษาของญี่ปุ่นที่เน้นความขยัน ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกลุ่ม ซื่อสัตย์ต่อองค์กร ได้ถูกนำมามองใหม่โดยต้องเร่งพัฒนาคน**ให้มีความคิดสร้างสรรค์ มีความคิดริเริ่ม เป็นตัวของตัวเอง ยืนได้ด้วยตนเอง** เพื่อที่จะปรับตัวให้เข้ากับสังคมโลกาภิวัตน์หรือสังคมข่าวสารข้อมูล มหาวิทยาลัยจึงถูกคาดหวังมากว่าต้องมีบทบาทในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะดังกล่าว

นอกจากนี้มหาวิทยาลัยยังถูกคาดหวังในเรื่องการทำวิจัยพื้นฐาน และเริ่มเปิดโอกาสให้อาจารย์เข้าร่วมวิจัยกับภาคเอกชนได้ซึ่งแต่ก่อนจะเป็นข้อห้าม

3. การเปลี่ยนแปลงด้านนโยบาย

กล่าวคือยุค 1980 ตอนกลาง ญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลอย่างมากจากประธานาธิบดีเรแกนของสหรัฐอเมริกาและนายกรัฐมนตรีแทตเชอร์ของอังกฤษที่ได้นำนโยบายอนุรักษ์ในรูปแบบใหม่มาใช้ทางฝ่ายญี่ปุ่นคือนายกรัฐมนตรีนากาโซเน่ก็ริเริ่มนโยบายการยืดหยุ่นกฎเกณฑ์ โดยได้นำมาใช้ในด้านเศรษฐกิจที่กำลังล้มอยู่ไปจนถึงปฏิรูปการศึกษาและการวิจัย

โดยเฉพาะเรื่องการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยนั้น OECD ได้รายงานไว้ในนโยบายการศึกษาของญี่ปุ่น (ค.ศ. 1971) สรุปได้ดังนี้คือ

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่พัฒนาอย่างรวดเร็ว แต่การศึกษาในมหาวิทยาลัยกลับไม่สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมเทคโนโลยีระดับสูงที่ค่อย ๆ เริ่มปรากฏเด่นชัดขึ้นในสังคมญี่ปุ่น มหาวิทยาลัยมีโครงสร้างที่ขาดความยืดหยุ่น ดังนั้นเพื่อให้มีความยืดหยุ่น ในรายงานได้เสนอให้ยกเลิกระบบกลุ่มวิจัย (Chair) ปรับปรุงระบบการแต่งตั้งอาจารย์ ผู้บริหารมหาวิทยาลัยควรเป็นมืออาชีพเหล่านี้ เป็นต้น ข้อเสนอเหล่านี้ได้มีการเสนอมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1971 แต่มาปรากฏเป็นรูปเป็นร่างชัดเจนในยุค 1990

อนึ่ง มหาวิทยาลัย 4 ปี ทั้งของรัฐและเอกชนก็มีการแข่งขันกันสูงขึ้นมาก มีการเปลี่ยนชื่อคณะใหม่เพื่อให้ทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปและเพื่อการอยู่รอด นักศึกษากลายเป็นลูกค้าที่มหาวิทยาลัยต้องบริการให้ถูกใจ นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการเรียนปริญญาโท เอก โดยทำให้เป็นวิชาชีพมากขึ้น

นอกจากจะมีการแข่งขันระหว่างมหาวิทยาลัยในประเทศแล้ว ญี่ปุ่นยังแข่งขันเพื่อแย่งนักเรียนต่างชาติกับประเทศทางตะวันตกอีกด้วย ซึ่งถือว่าญี่ปุ่นเริ่มได้ช้ามาก ทางด้านการวิจัยก็มีการเพิ่มงบประมาณให้แข่งกันทำวิจัย การได้งบประมาณมากน้อยขึ้นอยู่กับผลงานวิจัย โดยต้องเน้นการวิจัยด้านเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ในระดับสูง จุดนี้ญี่ปุ่นก็เริ่มช้ากว่าประเทศทางตะวันตกเช่นกัน

การเปลี่ยนแปลงการเข้าทำงานของนักศึกษาที่จบใหม่

สังคมญี่ปุ่นได้เปลี่ยนจากสังคมที่เคยเจริญเติบโตอย่างสดใสเป็นสังคมที่สุกงอมเต็มแก่โครงสร้างของอุตสาหกรรมเปลี่ยนเป็นอุตสาหกรรมขั้นที่ 3 การเข้าทำงานของนักศึกษาที่จบใหม่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงคือ

ผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี

เข้าสู่	อุตสาหกรรมการผลิต	จาก	28%	เปลี่ยนเป็น	18%
	ขายส่ง ขายปลีก กิจการร้านอาหาร	จาก	14%	เปลี่ยนเป็น	22%
	ธุรกิจบริการ	จาก	20%	เปลี่ยนเป็น	30%

ผู้ที่จบการศึกษาระดับอนุปริญญา

เข้าสู่	อุตสาหกรรมการผลิต	จาก	19%	เปลี่ยนเป็น	11%
	ธุรกิจการเงิน ประกัน	จาก	18%	เปลี่ยนเป็น	10%
	ธุรกิจบริการ	จาก	33%	เปลี่ยนเป็น	52%

ในช่วง 10 ปี คือ ค.ศ. 1990-2000 การเข้าทำงานของนักศึกษาได้ลดลงอย่างมาก ดังนี้คือ

จบ	ปริญญาตรี	จากที่เข้าทำงาน	81%	ลดลงเป็น	56%
	ปริญญาโท	จากที่เข้าทำงาน	73%	ลดลงเป็น	63%
	ปริญญาเอก	จากที่เข้าทำงาน	65%	ลดลงเป็น	56%
	วิชาชีพชั้นสูง	จากที่เข้าทำงาน	86%	ลดลงเป็น	60%
	อนุปริญญา	จากที่เข้าทำงาน	88%	ลดลงเป็น	56%
	มัธยมศึกษาตอนปลาย	จากที่เข้าทำงาน	35%	ลดลงเป็น	19%

สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะการล่มสลายของเศรษฐกิจในปี ค.ศ. 1990 นำมาสู่การล่มสลายของการจ้างงานตลอดชีพ ผู้ที่เลือกทำงาน Part time หรือผู้ที่ทั้งไม่ทำงานและไม่เรียนต่อนั้นมีเพิ่มสูงถึง 4 เท่า ดังนี้

จบ	ปริญญาตรี	จาก	7%	เปลี่ยนเป็น	26%
	อนุปริญญา	จาก	8%	เปลี่ยนเป็น	33%

ส่วนผู้ที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่ไม่ทำงานและไม่เรียนต่อมีเพิ่มขึ้นเท่าตัวคือ จาก 5% เป็น 10%

สภาวะการทำงานของผู้ที่จบการศึกษาในปัจจุบัน

จากการสำรวจของกระทรวงศึกษาธิการ ปรากฏว่าในปี ค.ศ. 2003 มีผู้ที่จบมหาวิทยาลัยแล้วเข้าทำงาน 57% ไม่ทำงาน 22.5% ในกลุ่มที่ไม่ทำงานนี้รวมพวกที่ไปศึกษาต่อต่างประเทศ นักศึกษาวิจัย ช่วยงานบ้าน แต่ไม่รวมนักศึกษาปริญญาโท เอก หรือพวกที่เข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัยอื่น กล่าวคือในจำนวนเด็กที่จบมหาวิทยาลัย 4 คน จะมีเกือบ 1 คน ที่ไม่เข้าทำงานและไม่เรียนต่อ เมื่อลองเปรียบเทียบกับเมื่อ 10 ปีก่อน คือ ปี ค.ศ. 1992 ปรากฏว่าผู้ที่จบมหาวิทยาลัยแล้วเข้าทำงานมีถึง 80% ไม่ทำงานเพียง 6% เท่านั้น

อนึ่ง เด็กที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 40% ขึ้นไปจะเรียนต่อในระดับวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย เด็กมัธยมศึกษาตอนปลายเข้าทำงานเพียง 16.6% ส่วนประเภทที่ไม่เรียนต่อและไม่เข้าทำงานมี 10.3% เมื่อเปรียบเทียบกับปี ค.ศ. 1992 ปรากฏว่ามีเด็กชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเข้าทำงาน 34.4% ไม่เรียนต่อและไม่ทำงาน 5% เหตุผลที่เปลี่ยนมาเป็นเช่นนี้เพราะเศรษฐกิจตกต่ำระยะยาว บริษัทลดการจ้างพนักงานใหม่โดยเปลี่ยนไปจ้างผู้มีประสบการณ์แล้วแทน

สิ่งที่เป็นปัญหาในสังคมญี่ปุ่นปัจจุบันคือ กลุ่มที่ไม่ยอมทำงานและไม่ยอมเรียนต่อซึ่งนับว่าจะมีเพิ่มมากขึ้น ศาสตราจารย์คะยามา ริกะ แห่งมหาวิทยาลัยเทะซุกะยามาค์กักคุอิน (คะยามา ริกะ, 2004) ได้แสดงความเห็นไว้ว่า ปัญหาหลักนั้นอยู่ที่ตัวเด็กเอง เด็กสมัยนี้มักจะล้มเลิกความตั้งใจได้ง่าย ไม่มีความพยายามดังแต่ก่อน ในสมัยก่อนเด็กที่มีผลการเรียนไม่ดีจะออกทำงาน เด็กที่ผลการเรียนดีจะเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัย ที่เป็นปัญหาคือเด็กจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ไม่คิดจะเรียนต่อและไม่ยอมทำงาน แสดงว่าเด็กญี่ปุ่นสมัยนี้ขี้เกียจขึ้นมาก ไม่มีเป้าหมายในชีวิต ไม่มีความฝัน หมดหวัง ขาดความมั่นใจ เด็กสมัยนี้จะรู้สึกเหนื่อยง่ายพอทำงานไปสักพักก็ลาออกกลางคัน

ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยและภาคอุตสาหกรรม

เป็นที่ทราบกันดีว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ผลิตสินค้าชั้นแนวหน้าของโลก ญี่ปุ่นมีความกังวลใจว่า เมื่อคนรุ่น baby-boom ที่เกิดช่วงหลังสงครามโลก

ครั้งที่ 2 ซึ่งมีจำนวน 6 ล้าน 8 แสนคน และในจำนวนนี้มี 5 ล้านคน ที่เข้าทำงานอยู่ในปัจจุบันและกำลังจะเกษียณไปในอีก 2-3 ปีข้างหน้า ใครจะมาเป็นผู้รับช่วงถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิต คนรุ่น baby-boom นี้ถือได้ว่าเป็นกำลังสำคัญที่สร้างชาติญี่ปุ่นให้มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับสูง ธุรกิจอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ของญี่ปุ่นเป็นอุตสาหกรรมขนาดกลางและเล็ก ซึ่งเป็นโรงงานผลิตสิ่งของ ถ้าไม่มีผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยีจากรุ่นเก่าไปสู่รุ่นใหม่ ธุรกิจเหล่านี้จะประสบกับปัญหาในการผลิตสินค้าอย่างมาก ประกอบกับภาคธุรกิจที่มีการปลดพนักงานออกในทศวรรษที่ 1990 เนื่องจากเศรษฐกิจฟองสบู่แตก ทำให้บริษัทต่าง ๆ ลดการจ้างพนักงานใหม่ ลดค่าใช้จ่ายในการลงทุนพัฒนาบุคลากรในบริษัท ลดการลงทุนในต่างประเทศ เหล่านี้คือปัญหาที่ดำรงอยู่

ดังนั้นกระทรวงเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นจึงได้ออกนโยบายในปี ค.ศ. 2005 ในเรื่องความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยและภาคอุตสาหกรรม โดยให้มหาวิทยาลัยโตเกียวจัดตั้งคอร์สอบรม**ผู้ชี้นำการผลิตสินค้า** กลุ่มผู้ชี้นำเหล่านี้เป็นนายช่างผู้มีความเชี่ยวชาญในการผลิตอยู่แล้ว เช่น ในอุตสาหกรรมการผลิตรถยนต์ อุตสาหกรรมการผลิตเครื่องใช้ไฟฟ้า โดยคอร์สนี้จะเปิดรับสมัครผู้เชี่ยวชาญจากธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไปประมาณ 30 คน มาเข้ารับการอบรมภายในระยะเวลา 3 เดือน เนื้อหาการอบรมนั้นในขั้นแรกให้ผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้เขียนหนังสือเกี่ยวกับประสบการณ์และเทคนิคของตนเอง หลังจากนั้นเข้ารับการอบรมด้านทฤษฎีจากนักวิชาการหรือที่ปรึกษา และลำดับต่อไปคือลงสนามฝึกสอนจริงในโรงงาน เมื่อจบคอร์สหลักสูตร 3 เดือนแล้วก็จะกลับไปสอนคนรุ่นใหม่ในบริษัทที่ตนสังกัด เมื่อเกษียณก็จะให้กลุ่มผู้ชี้นำเหล่านี้ไปสอนเทคโนโลยีการผลิตให้แก่กลุ่มธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็กต่อไป หรือถ้ากลุ่มธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็กมีความต้องการผู้ชี้นำในปัจจุบัน สามารถขอความร่วมมือโดยผ่านทางมหาวิทยาลัยโตเกียวได้ ทางมหาวิทยาลัยก็จะส่งผู้ชี้นำเหล่านี้ไปให้ความช่วยเหลือ

ญี่ปุ่นมักจะออกตัวเสมอว่าประเทศของตนมีทรัพยากรธรรมชาติน้อย แต่ถ้าลองศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของญี่ปุ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะพบว่า ประเทศญี่ปุ่นไม่เคยขาดทรัพยากรกลุ่มผู้นำที่มีคุณภาพเลย ผู้นำเหล่านี้

ได้สร้างคุณูปการใหญ่หลวงในการผลักดันประชาชนในชาติให้มีระดับการศึกษาที่สูงทัดเทียมอารยประเทศ แม้ในปัจจุบันญี่ปุ่นจะประสบกับปัญหาทางการศึกษาอยู่บ้าง แต่สิ่งที่น่าประทับใจคือ ผู้คนทั้งประเทศใส่ใจปัญหาการศึกษามาก ซึ่งพลังเหล่านี้มีอำนาจต่อรองสูงประจวบกับรัฐบาลก็เอาใจใส่ให้ความสำคัญกับการศึกษามากเช่นกัน ยอมรับฟังความเห็นของประชาชน เมื่อทั้งสองฝ่ายจับมือประสานกัน การศึกษาของญี่ปุ่นจึงไม่ใช่ระดับพอให้อ่านออกเขียนได้ ดังที่ได้ประจักษ์ดีอยู่แล้ว

เอกสารอ้างอิง

1.中野光「戦後の子供史」、金子書房、1995

2.香山リカ「就職がこわい」講談社、2004

3.遠山敦子「こう変わる学校こう変わる大学」、講談社、2004

4.門脇厚司編著「学校の社会力」朝日新聞社、2002

5.天野郁夫、高等教育の構造変動、教育社会学研究第 70 集、2002
日本教育社会 学会編、東洋館出版社、pp. 39-57

6.ものづくり先生 Retrieved 20 July 2005 from http://benesse.jp/news/asahicom/TKY200506040301.html